

# **Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe 25 jaar**



Uitgave 2011

## Inhoud

|                                              |    |
|----------------------------------------------|----|
| Voorwoord                                    | 3  |
| 25 jaar Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe | 4  |
| Klimaatverandering, ook op de Veluwe?        | 5  |
| Aandacht                                     | 11 |
| Jubileumexcursie voor donateurs              | 13 |
| Een stukje uit het leven van een edelhert    | 16 |
| Jubileumproject                              | 18 |
| Heksenboter                                  | 19 |
| Het Weteringse Broek                         | 20 |
| Jaarprogramma excursies en dialezingen       | 21 |
| Restauratie gevel vleerbietenhut             | 23 |
| Ontmoeting                                   | 25 |
| Nestkastenproject Radio Kootwijk             | 27 |
| Nieuwe ecoducten                             | 28 |
| Het Willemsbos                               | 32 |
| Project vleermuiszomerverblijfkasten         | 35 |
| Paddentrek                                   | 36 |
| Bijzondere waarnemingen                      | 37 |
| Vrijwilligerswerk in natuurgebieden          | 38 |
| Foto's 25 jaar SBDV                          | 40 |

tekeningen: Henk Bonekamp / Foto's: Joop Rolfes  
Berthus Maassen, Henry Kats en Wim Fiets.

### **De mens is het intelligentste van alle dieren en het meest dwaze.**

#### **Namens de dieren, Diogenes (412 - 323 voor Chr.)**



Het voortbestaan van de diersoorten op aarde is afhankelijk van de gevoelige balans van de natuur. Tot nu toe hebben vele dieren de inbreuk van de mens op hun bestaan overleefd. Maar wanneer wij niet leren de dieren op hun juiste waarde te schatten en een plaats op deze aarde voor hen zeker stellen, bestaat het gevaar dat wij de rijke en kleurrijke wereld ontdoen van vele bewoners. Wij hopen en geloven dan ook dat u, samen met ons, ons enthousiasme voor de dierenwereld in al zijn vormen kunt delen.

## Voorwoord

Henk Bonekamp

Ergens in november fietste ik door het buitengebied van Apeldoorn en kwam langs een grote boomgaard. De pluktijd was al lang voorbij en tot mijn verbazing lagen er nog duizenden puntgave appels onder de bomen, veelal veel grotere exemplaren dan die wij uit de winkel kennen. Ik voelde mij even als een vos in een kippenhok want ik kon het niet laten om een voorraadje in de fietstas te pakken. Onderweg be kroop mij toch een gevoel van onbehagen, niet omdat ik mij schuldig voelde over de appels in de fietstas maar over het feit dat wij in Nederland in een situatie terecht zijn gekomen dat wij te grote appels niet in de winkel willen. Misschien is dat niet de reden maar het feit blijft dat deze appels verrotten. Ik zie ook zelden of nooit kromme komkommers in de winkel. Wanneer ging het fout in onze consumptiemaatschappij? Ik kwam overigens ook al twee keer langs een buitengebiedhuis met een kist appels aan de weg. “GRATIS” Dat doet me dan weer goed. Een tafel met fruit, honing, eieren, groente aan de weg is ook leuk. Dit zagen we 20 jaar geleden al wel in Denemarken, maar nu dus ook bij ons. Zo lijkt de consumptiemaatschappij toch ook voordelen te hebben. Nu moet ik een bruggetje vinden om de koppeling te maken met onze dierenwereld Veluwe.

Al ons voedsel is in beginsel een gift van de natuur. Onze economie beveelt ons om die gift veelal niet te laten wat het is. Het liefst knutselen we aan de bouwstenen van hetgeen die natuur ons schenkt. We standaardiseren waar maar mogelijk is, zodat we altijd dezelfde kwaliteit, smaak, grootte of kromming hebben. We maken er zelfs Europese afspraken over, waar wij als kikkerlandje dan niet meer van af mogen wijken. Met onze gentechnologie zorgen wij ervoor dat de natuur ons niet meer voor verrassingen zal plaats en.

Bovenstaand is iets om even bij stil te staan, maar ik wil niet eindigen in al te veel treurnis. Onze Stichting staat voor “ECHT” en wij proberen met de beperkte middelen de echte natuur te ondersteunen. De heg in het woudhuis groeit als kool en er zaten al veel bessen aan de meidoorns. In de ernaast liggende poel broeden ganzen en zelfs een paartje dodaarsjes, ons kleinste fuutje. De ooievaar liet zich regelmatig zien bij het nest. In het natuurterrein Het Weteringsebroek waar wij als stichting de beplanting betaalden, ligt ook een poel. Hier zaten in het voorjaar honderden kieviten, meerdere scholeksters en kleine steltlopertjes en regelmatig een zilverreiger. De vleerbietenhut is weer als nieuw met zijn nieuwe voorgevel en we hebben 10 vleermuiskasten in bestelling als zomerverblijf. De Tongerense- en de Noorderhei liggen er nog steeds prachtig bij dankzij onze vrijwilligers. De natuur ondersteunen doen we inmiddels al 25 jaar, allemaal dankzij U!! De natuur dankt u allen voor uw inzet. In 2011 willen we, namens de natuur, iets aanbieden. Lees verderop in deze uitgave.

Het bestuur van de Stichting wenst u allen een zeer gezond en voorspoedig 2011 toe en eet vaker een te grote appel en een kromme komkommer.

## 25 jaar SBDV

René Wervers

De SBDV is opgericht op 4 juni 1986 door een aantal mensen dat het behoud van al wat leeft op de Veluwe, onder de aandacht wil brengen en houden, niet één dier als onderwerp, maar de brede flora en fauna. Wat een opdracht haalden deze mensen zich op de hals! Zij zijn aan de slag gegaan; tentoonstellingen in Berg & Bos (Acaciahal), diapresentaties in het Ugchelens Belang, kramen op allerlei fairs en markten, uitgifte van jaarboekjes en natuurlijk niet te vergeten fysiek en gefinancierd werk in de natuur zoals het behoud van dassenburchten, het aanleggen van poelen, houtwallen en singels, ontwikkeling van een wildobservatiescherm op de Loenermark, en een bijdrage ten behoeve van natuurontwikkeling in het Weteringse Broek.

Zijn de oprichters er nu wat mee opgeschoten? Economen stellen die vraag altijd. Als er geen winst te behalen is dan is dat zonde van de aangewende middelen zoals geld en tijd, met andere woorden, de mens wil meer en meer. De Stichting gaat voor behoud, niet voor alsmaar meer. Behoud in deze lastige tijden is al meer dan winst! Toch winst? Wie weet hebben we met de zelfstandig uitgegraven poelen, de aangeplante meidoornheg, de gebouwde vleermuisoverwinterverblijfplaats “de vleerbietenhut” en aangepaste Berg en Bos pompkelder, het ooievaarsnest, allerlei nestkasten, en onderhouden heidevelden en vennen ook nog bijgedragen aan een meer gevarieerde flora en fauna.

Het is dankbaar werk maar niet het belangrijkste. Verandering van ons verbruikersgedrag en bewustwording hiervan is waar het om gaat. Internationaal zijn we gelukkig als mens gaan nadenken over alles wat in onze nabije omgeving groeit, bloeit en leeft. Zonne-energie, elektrische voertuigen, recycling en beperking van uitstoot van schadelijke gassen zijn allemaal veranderingen ten gunste van ons doel.

Het is een mooie vooruitgang maar nog niet genoeg om te stoppen. Informatie en kennisoverdracht blijft onmisbaar, want hoe meer we weten, des te meer realiseren we ons dat wij eigenlijk niet zo veel weten. Met onze informatiekraam completeren wij evenementen zoals de Nacht van de Nacht (SBB), de honing- en bijenmarkt, het schapenscheerdersfeest en meer van dit soort evenementen. Zolang we mensen kunnen helpen een beuk van een eik te onderscheiden, zolang we kunnen leren en genieten van de onbevangenheid van kinderen die bij ons aan de kraam honderduit vertellen (waarom wordt de snavel van specht niet bot bij het maken van gaten in de boom?) en zolang wij samen met mensen kunnen genieten van de natuur en als “diersoort” één zijn met die natuur, gaan we door!

Aandacht, respect en liefde voor onze “Veluwse” natuur is het motto.

Dus geen oordeel want dualisme (goed of fout) bestaat niet in de natuur.

Dank voor al uw steun in de afgelopen periode!! Ik hoop dat u op 4 juni 2011 allemaal aanwezig kunt zijn tijdens de viering van ons 25 jarig bestaan.

# Klimaatverandering, ook op de Veluwe?

Henry Kats

Iedereen heeft het over klimaatverandering. Dagelijks staat er iets over in de kranten en de diverse bladen. Sinds de film *An Inconvenient Truth* van Al Gore is het ook een politiek onderwerp geworden. Een aantal jaren geleden was de zure regen het grote discussiepunt en vooral wat te doen om deze dreiging te keren. Tegenwoordig is de opwarming van de aarde het grote discussiepunt en vooral wat te doen om deze dreiging te keren. Maar, er gebeurt ook veel in een snel tempo. Is dit allemaal de schuld van de mens en zijn technologie of zou er ook iets aan de hand kunnen zijn waar de mensen nauwelijks tot geen invloed op kunnen uitoefenen? Ik geef een paar kleine opsommingen die volgens velen met een klimaatverandering te maken zouden hebben:

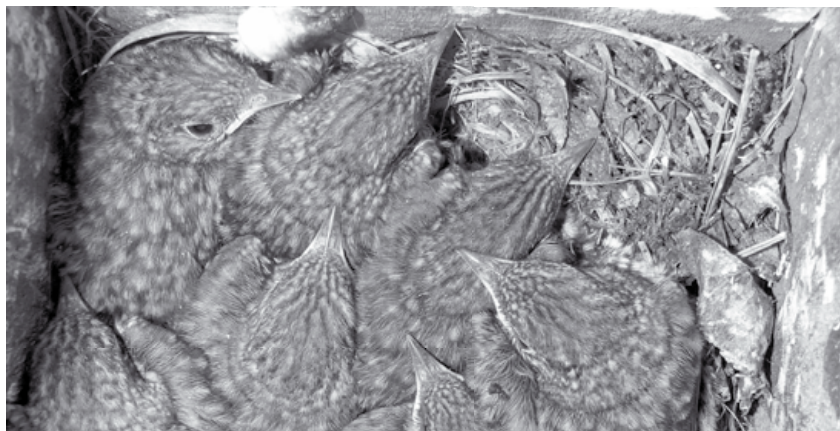
- De grote hoeveelheid rupsen van de kleine en grote wintervlinder en van de eikenbladroller die de eikenbomen kaalvreten.
- De eikenprachtkever en de processierups die sinds de jaren negentig van de vorige eeuw steeds vaker en in grotere aantallen voorkomen in ons land.
- Dan hebben we de paardenkastanjemineermot waarvan de larven de paardenkastanjes kaal vreten waardoor de boom kwetsbaarder wordt voor andere aantastingen.
- De wespen- of tijgerspin (*Araneidae* Genus *Argiop*). Deze prachtige spin komt inmiddels in veel gebieden in Nederland voor. Het is een niet giftige spin. Het volwassen vrouwtje heeft de kleuren van een tijger. De veel kleinere mannetjes zijn grijs. Mannetjes hebben een lengte van 4 tot 6 millimeter terwijl de vrouwtjes tussen de 14 en 17 millimeter groot zijn. De spinnensoort komt veel voor in het Middellandse Zeegebied en heeft zich door het warmer wordende klimaat steeds meer in noordelijke richting uitgebreid. Bijna overal op de Veluwe kun je hem tegenwoordig waarnemen.



Ondanks de redelijk strenge winter van 2010 zet de opwarming van de aarde door. We hebben steeds vaker te maken met zachte winters en warme zomers. Er valt in de winter meer regen en in grotere hoeveelheden dan vroeger het geval was. In de zomer hebben we te maken met extreme regenbuien en langere droogte periodes. De lichte stijging van de zeespiegel lijkt zich door te zetten.

Zo las ik in De Stentor dat een zeldzame vogelsoort, de cetti's zanger, in Nederland nog steeds toeneemt. De bruine rietvogel werd in 2006 voor het eerst sinds 1979 weer met enkele tientallen paren in Nederland gesignaleerd. In de Biesbosch, het belangrijkste broedgebied van de vogel, zijn in 2010 al bijna 250 territoria vastgesteld. Volgens kenners lijkt de vogel baat te hebben bij de klimaatverandering. De schuwe vogel houdt niet van koude winters. De kleine heremietkreeft zien we steeds meer langs Nederlandse kusten. Afgelopen zomer zag ik op het strand bij Kijkduin dat kinderen deze kreeftjes aan het vangen waren. Nieuw voedsel trekt ook andere vogels aan. Heremietkreeftjes staan hoog op het menu van de drieteenstrandloper.

In de natuurgebieden van Radio Kootwijk hebben we een nestkastenproject waar we al sinds jaren de vogels inventariseren. Staatsbosbeheer, eigenaar van het natuurgebied Radio Kootwijk, is zeer terughoudend wat betreft het gebruik van nestkasten. Op zich ben ik het eens met dit standpunt van SBB (zie SBDV-boekje 2009). Als het gaat om vogelbescherming dan is biotoopbescherming en -verbetering belangrijker dan het ophangen van nestkasten. Als een biotoop geschikt is voor vogels dan moet daar voldoende voedsel, nestgelegenheid en dekking zijn. Valt een van deze factoren weg dan kan het voortbestaan van een populatie in gevaar komen. De vogels zullen naar elders vertrekken. De grote vraag is: is dit aan het gebeuren? Normaal valt de geboorte van vogels altijd samen met een piek in het voedselaanbod. Is deze voedselpiek te vroeg in het voorjaar dan krijgen de jonge vogels, die nog steeds op het zelfde tijdstip als altijd worden geboren, te weinig voedsel. Ze groeien niet goed met als gevolg hoge sterftcijfers. Het zelfde geldt als de voedselpiek te laat is, ook dan is de sterfte onder jonge vogels groot.



Koolmezen voeren hun jongen met rupsen van de kleine wintervlinder. Rupsen van deze vlinder komen rond half april uit hun ei en kunnen zich bij een vroege bloei van de eiken direct tegoed doen aan de verse eikenbladeren. Als je de gigantische hoeveelheden rupsjes zag in het voorjaar van 2010 dan zou je denken dat er meer dan genoeg voedsel voor de jonge mezen aanwezig was. Dit was ook zo, er zijn voor zover ik weet nog nooit zo veel tweede legsels van de koolmees geweest. Maar bekijk dit eens over een tiental jaren, dan krijg je waarschijnlijk heel andere uitkomsten.

Is er in de toekomst nog voldoende voedsel als de vogels uit het ei kruipen? Een vogel zal eerder met broeden moeten beginnen om jongen te hebben als de voedselpiek eerder valt. Dus moet die vogel eerder in het broedgebied aanwezig zijn, eerder met het leggen van het eerste ei beginnen. Er zal een natuurlijke selectie ontstaan door vogels die op tijd gaan broeden. Deze zullen meer nakomelingen krijgen dan de vogels die later beginnen met broeden. Voor de jongen van “late” vogels zal er minder voedselaanbod zijn. Verdwijnt er een aantal vogelsoorten en zullen daar andere soorten voor in de plaats komen, en..... is dit erg? Voor zover wij weten is het in de geschiedenis altijd voorgekomen dat diersoorten komen en diersoorten gaan. Dit gaat bijna altijd geleidelijk en is waar te nemen over tientallen en wellicht honderden jaren.

In het nestkastengebied bij Radio Kootwijk starten de koolmezen als eersten met het maken van nesten, kort gevolgd door andere mezensoorten. Dan komen de bonte vliegenvangers. Die zijn vrij brutaal (vinden wij). Ze nemen af en toe een nest over van een koolmezenpaartje, verdringen deze en maken op het nest met eieren van de koolmees een bonte vliegenvangernest. De nesten van vogelsoorten zijn vrij gemakkelijk te onderscheiden van elkaar. De mezen gebruiken als nestmateriaal hoofdzakelijk mos en de bonte vliegenvangers oud blad met takjes en dennen-naalden. Beide vogelsoorten gebruiken haren van wilde zwijnen en edelherten om de nesten te stofferen. Deze vogels boffen maar dat dit grofwild in de omgeving voor komt. Wat zit de natuur toch mooi in elkaar dat het grofwild nét verhaart op een moment dat de vogels nesten gaan maken. En dat de jongen geboren worden in een periode dat er veel voer, in de vorm van kleine insecten, voorradig is. Alles lijkt in de natuur op elkaar afgestemd te zijn en dat is ook zo in veel gevallen, tót er dingen in die natuur gaan veranderen die gangbare processen verstoren.

Gegevens van onze nestkasteninventarisatie gaan ieder jaar naar Staatsbosbeheer en naar de vereniging SOVON Vogelonderzoek Nederland. Deze vereniging organiseert landelijke vogeltellingen en voert onderzoek uit ten behoeve van beheer, beleid en wetenschap. Vanaf 2010 zijn onze inventarisaties gekoppeld aan een klimaatonderzoek van de Universiteit van Groningen. Belangrijk voor hen is te weten op welke dag het eerste ei is gelegd van de verschillende vogelsoorten. Deze gegevens over een aantal jaren kunnen inzicht geven in veranderingen in het gebied die wellicht door het klimaat worden bepaald. Ook voor Staatsbosbeheer zijn deze

gegevens belangrijk om inzicht te krijgen in klimaatverandering. Dit onderzoek is een reden om door te gaan met ons nestkastenproject.

Er zijn meer problemen die gerelateerd kunnen worden aan een mogelijke klimaatverandering. Ik gaf in de opsomming van verschijnselen al aan dat er sinds twee jaar grote hoeveelheden rupsen van de kleine en grote wintervlinder en van de eikenbladroller zijn die de eikenbomen kaalvreten.

Aangezien de rupsen ook de bloesem wegnagen produceren deze bomen in de herfst geen eikels. De eiken herstellen zich weer na Sint-Jan (24 juni) als de rupsen zich gaan verpoppen of grotendeels opgegeten zijn door de vogels. Er komt wel nieuw blad maar geen nieuwe bloesem meer aan de bomen. In de afgelopen dertig jaar zijn de zomereiken vroeg in het voorjaar in bloei gekomen met af en toe een jaar dat ze laat in bloei kwamen. Onder andere eikels worden graag en in grote hoeveelheden gegeten door de wilde zwijnen. Bij gebrek hieraan wordt het voor wilde zwijnen steeds moeilijker hun voedsel te bemachtigen dus gaan ze op voedseljacht. We zien sinds 2009 dat er zwijnen gesignaleerd worden op plekken waar ze in tijden niet zijn geweest. Biggen worden laat in het voorjaar geboren. Begin juli 2010 heb ik nog pasgeboren streepjesbiggen gezien. Komt er dan een vroege herfst en gaat de eerste natte sneeuw vroeg vallen dan zal de sterfte onder deze laat geboren biggen hoog zijn. Ook dat is natuur, voor sentiment is er geen plaats. We moeten, denk ik, niet overal willen ingrijpen en willen bijsturen. Er zijn altijd al jaren geweest met veel- en weinig natuurlijk voedsel, de mastrijke en mastarme jaren. Dit heeft onder andere te maken met de temperatuur, vochtigheid en aanwezige insecten in het voorjaar. Bij een laat en koud voorjaar kan het voorkomen dat de bomen slecht in bloei komen en dat er nog geen insecten of te weinig insecten zijn om de bloesem te bestuiven. Het gevolg is weinig eikels of beukennootjes in de daaropvolgende herfst. Komt daar dan een pittige winter bij met een lange vorstperiode dan worden er laat biggen geboren, in kleine aantallen. Het kan zelfs voorkomen dat er in een jaar bijna geen biggen geboren worden. De natuur stuurt dit zelf. Het is moeilijk te zeggen of dit nu gerelateerd kan worden aan een opwarming van de aarde maar het is mogelijk.



Na de warme middeleeuwen is er een periode gekomen met lange strenge winters en korte koele zomers. Deze wordt de kleine ijstijd genoemd en duurde van 1400 tot ongeveer 1800. Gletsjers werden almaar groter. IJskappen groeiden, overal in de

Alpen lag veel sneeuw. Maar ook begin 1900 waren de winters nog zeer streng. Ik kan mij herinneren dat mijn moeder vertelde dat zij in haar jeugd heeft geschaatst op de Maas in Rotterdam en dat daar kraampjes stonden met chocolademelk en polkabrokken.

Vanaf die tijd zo rond 1920 is er klimatologisch veel veranderd. Op schilderijen is te zien hoe de winters vroeger waren. Zo ben ik naar een schilderijtentoonstelling in het Rijksmuseum geweest van de schilder Hendrick Avercamp (1585-1634). Prachtige winterlandschappen met ijspret en schaatsende mensen. Ook op schilderijen van Pieter Brueghel de Jonge (1564-1638), de dorpsgezichten, is duidelijk te zien dat de winters in die tijd heel anders waren dan tegenwoordig.

Net zo als de jaargetijden schijnt er ook een terugkerende periode te zijn van een kleine ijstijd. Dit verschijnsel lijkt zich te herhalen na ongeveer 1480 jaar. Gemiddeld was het tijdens de kleine ijstijd in West-Europa 1 tot 2 graden kouder dan tegenwoordig. Wetenschappers hebben ontdekt dat een kleine ijstijd samen valt met verminderde zonnevlekken. Zonnevlekken zijn koelere plekken op de zon en het aantal daarvan bepaalt de activiteit van de zon. In deze tijd schijnt de zon erg rustig te zijn, weinig zonnevlekken dus. Als er een lange periode is van weinig activiteit aan de zon kan het weer zo worden dat de gemiddelde temperatuur op aarde iets terug loopt. Wie weet zitten we net als in de middeleeuwen in een warme periode en komt er dan weer een nieuwe kleine ijstijd met grote gevolgen voor plant, dier en mens.

Het is een boeiende tijd voor de wetenschap, ieder jaar zijn er weer vele discussies over de klimaatverandering. Komen alle problemen door het gat in de ozonlaag? Hoe lang is dat gat er al en was het er vroeger ook? Wat hebben zonnevlekken voor invloed op de klimaatverandering? Vanaf wanneer is men van alles gaan meten? De aarde is eerder opgewarmd. Het is bekend dat er bossen zijn geweest op plaatsen waar nu water is. Dat er zeeën zijn geweest op plaatsen waar nu land is. Dat de ijskappen eerder gesmolten zijn geweest. Dat gletsjers geen water meer leverden aan de vele beken en rivieren. Als je naar de geschiedenis kijkt zijn er vaker grote klimaatveranderingen geweest waar de mensen die toen leefden totaal geen invloed op konden uitoefenen. Mensen trokken weg als de omstandigheden slechter werden.

De mensen pasten zich aan veranderende klimaatomstandigheden aan. Kan dit tegenwoordig nog, kunnen mensen zich nu nog aanpassen aan veranderingen in het klimaat? Sinds de laatste kleine ijstijd is de wereldbevolking in hoog tempo toegenomen. Landen, steden, gebouwen, werk, cultuur, alles is bepaald. Verschuivingen zijn bijna niet mogelijk. Maar of de natuur daar rekening mee houdt? Welke diersoorten en/of planten verlaten Nederland en welke komen, zoals de tijgerspin, hier naar toe? Het meest interessant in de komende tientallen jaren zijn de planten en dieren die op hun verspreidingsgrens zitten. Daarvan is goed



te volgen of er grenzen opschuiven. Bij de kraaiheide bijvoorbeeld loopt de grens van het verspreidingsgebied over de Veluwe, ten noorden van deze grens komt de kraaiheide voor. Op de zuid-Veluwe zult u hem niet aantreffen. Een zelfde situatie zien we bij sommige vogelsoorten zoals de velduil en de tapuit. Nederland is het zuidelijkste punt van hun areaal. Als het hier warmer wordt en hun leefgebied ongeschikt raakt zullen deze soorten uit ons land gaan verdwijnen.

Een insect, vogel of plant kan zich sneller aanpassen aan een verschuiving in noordelijke richting dan een boom. Er zijn paleontologische onderzoeken verricht waaruit bleek dat bomen zich in noordelijke richting hebben verplaatst met een snelheid van 20 kilometer per eeuw, voor ons haast niet voor te stellen, zeker niet in een tiental jaren dat we met deze materie bezig zijn. Het is bekend dat er een naaldboom is die zich in noordelijke richting verplaatst heeft met een snelheid van 200 km per eeuw.

Het kan zijn dat ecosystemen in de huidige samenstelling in de toekomst geen bestaansmogelijkheden meer hebben. Dit zal veel gevolgen hebben voor de planten en dieren die van een ecosysteem afhankelijk zijn. Vogels van bos en heide zullen zich beter kunnen aanpassen dan de moerasvogels die afhankelijk zijn van vochtige gebieden. Als een moerasgebied in het broedseizoen al uitdroogt zal dit leiden tot een vermindering van het broedsucces. Voor ons is nu waarneembaar, dat er voor verschillende soorten planten en dieren areaalverschuiving plaats vindt. Vlindersoorten als veenbesparelmoervlinder en veenbesblauwtje worden steeds schaarser in Nederland en vlindersoorten als koninginnenpage en boswitje lijken zich hier te gaan vestigen. Ik ben er van overtuigd dat de mensen geen goede invloed op het milieu hebben maar dat wij ons kunnen aanmeten dat zulke grote veranderingen door mensen zijn veroorzaakt geloof ik persoonlijk niet. Het is een machtig interessante tijd waarin veel gebeurt.

# Aandacht

René Wervers

Tijdens mijn wandeltochten in het bos loop ik heel vaak in gedachten over werk, gezin, noem maar op. Eigenlijk had ik net zo goed in een drukke stad kunnen lopen, dan had ik nog actieve aandacht moeten hebben voor het verkeer om mij heen. Thuisgekomen van de wandeling, besef ik dat de wandeling heerlijk was maar wat ik nu gezien heb? Blijkbaar ben ik in onze eigen mensenwereld blijven hangen.

Herkent u dit? We willen wel de wereld instappen die natuur heet, maar blijven toch hangen in die van de mens. We maken geen deel uit van de natuur maar bewegen ons er door heen. Gek toch, terwijl we zelf puur natuur zijn. Hebben we ons soms arrogant boven die natuur geplaatst? Ons kenniscentrum (onze aangeleerde normen) wil ons vaak oppermachtig doen zijn ten opzichte van de natuur. Wij denken natuurzaken en structuren te weten en te herkennen. Op grote schaal tuinieren, leefgebieden versnipperen of gewoon leefgebieden verkleinen, ach we plaatsen ergens anders wel weer een paar bomen erbij. Is rekening houden met alles wat leeft in die gebieden, ach het economisch belang of de vooruitgang is toch veel belangrijker? In de mensenwereld is/likt dit allemaal heel logisch. Maar wie zijn wij eigenlijk dat we dat zo maar beslissen over al die andere levende wezens? Het doet me denken aan de Torteltuyn van Pluk van de Petteflet (Annie MG Schmidt) waarin Pluk met zijn dierenvriendjes de domme mensen ervan weet te weerhouden de Torteltuyn te vernielen zodat er geen betonnen plaats van wordt gemaakt.



In hoeverre zijn u en ik nog echt verbonden met de wereld van de natuur? In hoeverre stellen wij de uiterlijke verschijning in onze mensen wereld (prestaties/bezit/geld/geleerdheid) boven de wens van het innerlijke en schuiven we de schijnbaar meest zwakke partij (natuur) maar even terzijde (komt later wel weer, denken we)?

Het antwoord op deze vragen krijgen we als we echt in de wereld van de natuur stappen en het licht van de zon in onze ogen krijgen (doe ze maar even dicht, en geniet van de warmte, de geluiden en de geuren). We stappen de wereld in van de natuur. Kijk eens echt naar de zonnestralen die door de bomen heen glippen en zie wat er in beweegt. Laat vooral de mensenwereldgedachten buiten! Kijk eens naar vormen van boom en blad, vorming van de grond en het landschap en stel u zelf de 'waarom' vraag. Kennen we de antwoorden of komen we erachter dat we van de wereld waar we uit komen eigenlijk niets meer weten en we in de mensenwereld volgens een gemechaniseerd proces leven (de melk komt uit de supermarkt).

Aandacht voor hetgeen om ons heen is, is belangrijk. We kunnen veel meer zien dan we denken, het is alleen een kwestie van ons helderheidsvermogen schoonmaken en ons niet in de verleiding laten brengen te denken aan de mensenwereld. Héél erg lastig. Een groep mensen die dit wel lukt, hoe tegenstrijdig dit ook lijkt, zijn de jagers. Uren op een hoogzit wachten op dat ene dier, maar in de tussentijd wel aandacht voor al hetgeen beweegt, leeft en zich ontwikkelt in deze wereld. Ze zijn één met die natuur, ze leven in verbondenheid met alle elementen (wind, landschap, kleur, geuren etc.).

Wij hoeven niet te jagen, wat we wel willen is behouden en zuinig zijn op wat we hebben. Aandacht hebben voor wat we hebben, hoe het leven in de natuurwereld is en hier echt aan deelnemen, zal uiteindelijk resulteren in wijsheid binnen onze mensenwereld.



## JUBILEUM EXCURSIE VOOR DONATEURS!

**Speciaal voor u heeft het bestuur in samenwerking met de Stichting Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen op 4 juni een excursie georganiseerd naar het gerestaureerde Kasteel en Landgoed Cannenburch in Vaassen.**

Op de dag dat de Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe 25 jaar bestaat bent u, met een introducé, van harte welkom om deel te nemen aan deze jubileumexcursie.

**In verband met de organisatie vragen wij u dringend zich tijdig aan te melden. Dit kan tot uiterlijk 21 mei bij H. Kerssen, mobiel nummer: 06-30261439**

Het landgoed Cannenburch (24 hectare) is in 1951 in eigendom overgedragen aan de Stichting Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen en sinds dat jaar opengesteld voor publiek. De Cannenburch is een fraai landgoed met veel natuur- en cultuurhistorische waarden. Het water op de Cannenburch is eeuwenlang een bron van levensbelang geweest. Het beken- en sprengensysteem heeft de structuur van het park bepaald. De vele omvangrijke vijvers zijn uniek. Kasteel en park, gelegen op de oostelijke rand van het Veluwemassief, nemen een bijzondere plek in op de Veluwe.

In de periode 1976 tot 1981 heeft de restauratie van het kasteel plaatsgevonden. Al tijdens deze restauratie zijn herstelplannen voor het park gemaakt. Toen kon slechts de beschoeiing van      vijver worden vernieuwd. Er was geen geld om de plannen tot uitvoering te brengen. Met het omvangrijke project Cannenburch Compleet, dat na drie jaar uitvoering jl. oktober feestelijk werd opgeleverd, wilde Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen nu wel de zo zeer gewenste kwaliteitsverbetering voor het complete complex Cannenburch bereiken. Een nieuw leven voor zowel de parkaanleg, de beken, vijvers en grachten, als de bouwwerken: het cultuurhistorisch ensemble.

Na zorgvuldig onderzoek is het herstelplan voor het park Cannenburch opgesteld.



## **Herstelplan voor het park Cannenburch**

De verschillende lagen uit de geschiedenis van de Cannenburch waren nog duidelijk aanwezig en vormden het uitgangspunt voor het herstelplan. Het herstellen van de meest duidelijke karaktereigenschappen van het park stond centraal. Gekozen was voor het aanscherpen van het contrast tussen het landschappelijke bosdeel en het formele deel rondom het kasteel. De landschapsstijl van de vijvers en bospaden is versterkt in zijn ruimtelijke opbouw en de formele aanleg rondom het kasteel is rigoureuus opgeknapt en verhelderd. Ook was vernieuwing van onderdelen aan de orde, zoals vervanging van de bosvakken langs de oprijlaan door strakke lindenblokken. Er zijn zo twee duidelijk van elkaar te onderscheiden parkdelen ontstaan met een verbindende zone en bindende elementen in de vorm van de middenlaan, de dwarslaan en de beken. Het systeem van beken en sprengen met de bijbehorende waterwerken is hersteld en beter zichtbaar gemaakt. Het park is geschikt gemaakt voor eigentijds gebruik en heeft extra attractiepunten.

### **Cannenburch waterpartijen en directe omgeving.**

Het bekenstelsel rondom de Cannenburch is onlosmakelijk verbonden met de historie van het kasteel en park. De Hartensche Molenbeek en de Rode beek zijn bepalend voor de waterhuishouding. De dichtgeslibde en door zware metalen vervuilde vijverbodems en watergangen zijn gebaggerd en gesaneerd. De directe omgeving van de waterpartijen is heringericht. De beschoeiingen en vijverranden zijn hersteld en/of vernieuwd, evenals bouwkundige elementen zoals stuwen, duikers, kasteelvoet en kademuren.

### **Ijsvogel en grote gele kwikstaart.**

De verbeterde waterkwaliteit is belangrijk voor de biotoop van ijsvogel en grote gele kwikstaart. Voor de ijsvogel is het aanpassen van de visstand en het sparen of opnieuw aanbrengen van een aantal uitkijkposten van belang. Steile taluds met broedmogelijkheden blijven gehandhaafd. Waar beschoeiing wordt vervangen blijft deze zo laag mogelijk. De grote gele kwikstaart leeft langs het water van vijvers en sprengen. Voor deze grote gele kwikstaart zullen nestkasten worden geplaatst. In de watergangen, die worden gevoed door zeer zuiver kwelwater, leeft het biermpje, een zeldzaam visje dat in de bovenlopen van beken met helder water voorkomt. Hoewel het park voornamelijk cultuurhistorisch van belang is, komen er toch enkele belangrijke natuurwaarden voor. Bijzonder is het dubbelloof, een varen met twee soorten bladeren, vandaar de naam. De aanwezigheid van beekpunge en bittere veldkers duidt erop dat er in enkele watergangen water opkwelt.

### **Cannenburch park en publieksvoorzieningen.**

De formele aanleg rondom het kasteel is hersteld en/of aangescherpt, evenals de landschappelijke aanleg van het park. In het park is een boeiend padennetwerk gerealiseerd dat de samenhang van het ensemble versterkt. Bijzondere onderdelen, zoals zaagkuil, ijsberg en moestuin zijn hersteld. In publieksvoorzieningen is voorzien. Er is een rolstoelpad in het park aangelegd.

### **Cannenburg bouwkundig; Erfgoedcentrum.**

Het project Cannenburg Compleet omvatte ook een flink aantal bouwkundige maatregelen, zoals het herstel van het 16de-eeuwse decoratieve beeldhouwwerk van de voortoren die nog behoort tot het oorspronkelijke concept van het huis van Marten van Rossem. Het linker bouwhuis is hersteld, o.a. de kapconstructie behoeft dringend herstel. Na herstel en aanpassing is het ingericht als erfgoedcentrum met speciale aandacht voor het unieke stelsel van sprengbeken; een keuze die mede gebaseerd is op de ideale ligging van de Cannenburg in recreatief-toeristisch opzicht. De uitvoering en ingrepen waren bij tijd en wijle - toen grote machines hun werk deden - als fors ervaren. Het uiteindelijke resultaat - harmonie tussen kasteel en park - zal dit snel doen vergeten. Projectleider van Cannenburg Compleet was mevrouw Ine Sanders van Stichting Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen.

**Boswachter John ter Horst van Stichting Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen is bereid gevonden om het project Cannenburg Compleet toe te lichten en zal ons het nieuwe bezoekerscentrum, het kasteel en het prachtig gerenoveerde park laten zien en daarover vertellen.**

Wanneer: zaterdagmiddag 4 juni 2011

Tijdstip: 14.00 uur bij de hoofdingang.

Bereikbaarheid:

*eigen vervoer:* Zwolseweg, in Vaassen de ringweg rechtsaf en doorrijden tot de eerste rotonde. Linksaf (tweede afslag), borden volgen P-plaats Kasteel Cannenburg. Via A50 Apeldoorn - Zwolle, afslag Vaassen.

*Openbaar vervoer:* vanaf station Zwolle of Apeldoorn buslijn 90, halte centrum Vaassen.

Adres: Maarten van Rossumplein 4, 8171 EB Vaassen

- Vanwege de vele trappen is de bezichtiging van het kasteel helaas minder geschikt voor rolstoelgebruikers en mensen die slecht ter been zijn. Alle overige bezienswaardigheden zijn goed toegankelijk.

- Honden worden niet toegelaten in het kasteel.



## Een stukje uit het leven van een edelhert

Henk Bonekamp

Wij hebben niet zo vaak het genoegen om een stuk uit het leven van een wild dier min of meer te kunnen volgen. Waar ons hert geboren is en waar hij de eerste 5-6 jaar van zijn leven heeft uitgehangen, weten we niet. Waarschijnlijk ergens op het Kroondomein. In 1995 dook hij, samen met twee soortgenoten, op in onze boswachterij Berg en Bos. We zagen hem vaak op een van onze voerakkertjes en hij kwam vaak wat maïs meesnoepen op de varkensvoerplekken. Het was een mooi gezicht als ze uit de dekking stapten met hun zware geweien en deinende koppen. Een jaar voordat deze herten bij ons kwamen liep er af en toe een heel oud hert met een holle rug en een ronde buik. Je kon er op 30 meter langs rijden dan keek hij je even aan maar stapte niet weg. We hebben een keer zijn korte dikke stangen gevonden. Waar het hert gebleven is weten we niet. De jachtopzichter van het naastgelegen kroondomein wist het ook niet.

We zagen de drie herten soms meerdere keren per week. Ze liepen meestal in hetzelfde kleine stukje van onze boswachterij. Zodra we ergens eind februari zagen dat ze de stangen af hadden geworpen organiseerde onze boswachter een of meer “stangenzoekmiddagen”. Met een stel vrijwilligers zochten we dan meerdere bosvakken af en in de loop der jaren hebben we dan ook een indrukwekkende serie afwerpstangen gevonden. Ik herinner me een mooie zondagochtend dat een collega en ik, wetende dat er nog een stel stangen moest liggen, gingen zoeken en dat de collega bijna direct op het span stangen stuitte. Ze lagen naast elkaar in een dennenvak. We hebben ook meerdere foto's van onze herten.



Elk jaar, half september waren onze herten ineens verdwenen en meestal belde de jachtopzichter van het Kroondomein dan op: “jullie hert staat ook weer op de As-selse hei.” Een van de drie herten deed dit jaarlijks. Hij wist kennelijk de insprong-uitsprong bij Hasloo te vinden, of hij sprong ergens over het Kroondomeinraster.

Hij had meestal een groot roedel hinds bij zich en vanaf het heuveltje bij de Paters aan de Pomphulweg kon je hem in de verte regelmatig zien staan. Hemelsbreed, of “zoals de kraai vliegt” had hij toch een kilometer of 6 afgelegd. Half oktober waren de drie herten dan weer terug. Waar de andere twee hadden uitgehangen weet niemand, maar afgebranst, mager geworden, stonden ze dan ineens weer op een voerakkertje in Berg en Bos.

Zo vond ook twee jaar geleden weer het inmiddels bekende ritueel plaats. “Jullie hert staat weer op de hei” Maar dat jaar liep het anders. Eind september kwam onze boswachter met de mededeling dat het hert al weer terug was. Broodmager, laag hangend hoofd en te beroerd om weg te lopen. We hebben het nog een paar dagen aangezien maar het hert was duidelijk niet gezond. We hadden al een paar jaar een afschotvergunning voor een oud hert, maar nog niet gebruikt. We waren erg gehecht aan ons driemanschap. Maar nu heeft onze boswachter, met pijn in het hart zoals dat heet, het hert uit zijn lijden verlost. Hij had een diepe steekwond in zijn zij en de kiezen waren zoveel afgesleten dat goed herkauwen ook moeilijk moet zijn geweest.

Zijn gewei hangt nu op een ereplek in het kantoor van de boswachterij. We hebben geen driemanschap meer maar gelukkig weten meer herten ons bosgebied te vinden en zien we zelfs af en toe hinds. Wij hopen dat wij in de naaste toekomst ook branst zullen meemaken. We zien het al voor ons: een groot branstroedel op de boswei in Berg en Bos. Dat is nog eens wat anders dan een filmfestival.



# JUBILEUM PROJECT

Henry Kats

Ter gelegenheid van het 25-jarig jubileum van onze Stichting heeft het bestuur gezocht naar een project dat zichtbaar is voor iedereen. Na overleg met de Stichting Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen is besloten financiële middelen beschikbaar te stellen voor de realisatie van een wildobservatiepost in het natuurgebied Loenermark. Het hout voor de nieuwe wildobservatiepost zal uit de Loenermark komen. Het geheel wordt in eigen beheer vervaardigd. Dankzij de financiële bijdrage van onze Stichting is het mogelijk om bomen te verzagen tot planken, grondwerkzaamheden te laten uitvoeren of een bord te plaatsen bij de wildobservatieplaats. Juist de zichtbaarheid van het wild is iets wat de bezoekers van een natuurgebied graag willen beleven. Door een wildobservatiepost te plaatsen op redelijke afstand van een plek waar het wild regelmatig komt is dit mogelijk. Het wild zal het publiek nauwelijks waarnemen en weet dat de kust veilig is. De wind kan je niet sturen, daar zul je bij wildobservaties altijd rekening mee moeten houden, ook bij wildobservatieposten. Heb je de wind in de rug richting het wild, dan zal de kans kleiner zijn om wild te zien dan wanneer de wind naar de wildobservatiepost staat. Het blijft dus altijd spannend en een wildobservatiepost trekt altijd mensen die hopen op een ontmoeting met het Veluws wild. Volgend jaar komt er een excursie voor donateurs naar de nieuwe wildobservatiepost in de Loenermark.



Voorbeeld van een wildobservatiepost. Foto's: Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen.



# Heksenboter

Gert-Jan Blankena, febr. 2010

Het dooit! En het regent ook nog eens flink. Dat betekent dat we in het bos, en dan vooral in eikenbossen, stukjes heksenboter kunnen vinden. Heksenboter? Alweer jaren geleden vond ik mijn eerste stukje heksenboter. In het bos, midden op het pad. Ik heb me suf staan denken wat dat nou moest zijn. Een geel, lidderig, gelatineus goedje van enkele centimeters doorsnee. Was het sterrenschot? Het (nog niet gelegde) dril van een kikker of pad, opgevreten door een of ander beest en zorgvuldig weer uitgekotst? Ja, wellicht. Want zo'n beest weet uit ervaring dat je geen ongebooren kikkerdril moet opeten. Want dat zet enorm uit in je krop, maag of darmen en dan heb je een probleem! En dat heldere maar kleurloze sterrenschot was natuurlijk geel geworden door de humuszuren uit de herfstblaadjes waar het op lag. Uiteraard! Maar toch bleef een beetje twijfel bestaan. De hypothese voldeed niet écht Totdat ik het op de takken van struiken vond, waar het goed vast zat. Hoezo sterrenschot? Dus niet.



afbeelding: Wikipedia, Siga

Het gele drabberige goedje bleek een paddenstoel te zijn: de gele trilzwam, die op zijn beurt weer op een andere paddenstoel groeit: de eikenschorszwam. Die zwam kunnen we vinden op afgestorven eikentakken die nog wel aan de boom zitten. Dat zijn vaak takken die hoger in de boom zitten, dus zien we die niet. Zo dus

ook met de heksenboter. De vruchtlichamen ontstaan in de herfst en dan vooral na de eerste flinke nachtvorsten. Het is dan al behoorlijk nat, een voorwaarde voor de groei van paddenstoelen. Bij verdroging verhardt de boter, maar bij regen krijgt het alweer snel zijn lidderige, gele uiterlijk terug. Maar na een langere periode van vorst zoals nu, zijn de vruchtlichamen kapotgevroren. Ze raken met water verzaadigd, scheuren los van de tak en vallen op de grond, waar ze vaak binnen een week een groenige kleur krijgen omdat er algen op gaan groeien. Geen wonder dat hier hekserij in het spel is! Iets dat er zo raar uit ziet en ook nog eens van stevigheid en kleur verandert... dat is geen zuivere koek! Vandaar de naam!

Tja. Onze nuchtere wetenschappers hebben er een heel andere naam aan gegeven: Tremella mesenterica. Tremella betekent gewoon trillen: als je het takje met heksenboter aanraakt trilt de 'bo-ter' nog even na. Trilzwam dus. En mesenterica is helemaal van elke romantiek ontdaan: dat is ge-noemd naar het darmscheil: het vlies waarin uw darmen zijn opgehangen. Ook al zo'n lillend goedje. Heksenboter is toch een veel spannender naam?

## Het Weteringse Broek

Henk Bonekamp

Een onderwerp van meerdere bestuursvergaderingen is vaak “goede doelen”. Zoals u jaarlijks kunt lezen in ons boekje zoeken we dan weer naar goede doelen die wij met uw bijdrage, kunnen steunen. Diverse poelen, meidoornhagen, vogelbosjes, vleermuiskelders enz. enz. danken hun bestaan mede aan onze (uw) bijdrage. In 2010 hebben we onder andere een financiële bijdrage geleverd aan een stuk nieuwe natuur aan de oostkant van Apeldoorn. Het Weteringse Broek. Hier is de Gemeente Apeldoorn bezig met de uitvoering van een gedeelte van de Groene Mal. Ik citeer:

**Het Weteringse Broek is een gebied waar wonen, werken, recreatie en natuur samengaan in een aantrekkelijk landschap. Kenmerkend is de afwisseling van weteringen, houtwallen, bossages en poelen met het agrarisch open landschap.**

Een onderdeel van het Weteringse Broek ligt aan de Kraaienjagersweg. Hier ging in het voorjaar van 2010 de schop in de grond. Een gebied van een paar hectare werd ingericht. Er werd een poel gegraven, grenzend aan een stuk afgeplagd weiland. Hier ontwikkelt zich nu al een heideschraal grasland. Een ander deel werd, met een bijdrage van “de dierenwereld” ingeplant met bomen en struiken en er kwam een wandelpad. Toen ik er in de nazomer een keer ging kijken vlogen er honderden kieviten op vanaf het schraallandje. Er liep een zilverreiger en er trippelden diverse strandlopertjes langs de waterkant.

**Een erg leuk en waardevol project.**



## Jaarprogramma excursies en dialezingen 2011-2012

Voor de excursies/burltocht wordt u verzocht zich minimaal 1 dag van te voren aan te melden. Aangezien de excursies ook voor niet-donateurs toegankelijk zijn, is het verstandig zich zo snel mogelijk aan te melden.

**Maximaal aantal deelnemers 25 en ... vol is vol.**

**12 maart 2011**

**Dialezing door: dhr. Berthus Maassen**

Titel: " In de klompen van mijn opa, een nostalgische benadering van de Veluwe in de jaren dertig". Een lezing die u meeneemt naar de jaren dat de Veluwe er totaal anders uitzag dan nu. De relatie van de Veluenaar met zijn omgeving is veranderd. Ooit vormden hei en bos een essentieel onderdeel van het dagelijks bestaan. Sprokkelende vrouwtjes zijn uit het beeld verdwenen. Openbare houtverkopingen kennen we niet meer. De hoefsmid is, net als de kleine kruidenier, uit het dorpsbeeld verdwenen. Ook in de bosarbeid heeft de mechanisatie toegeslagen en het zware hout wordt al lang niet meer per mallejan vervoerd. Prachtige opnames uit het verleden op een kundige wijze aan elkaar gepraat door dhr. Maassen.

**Aanvang 14.00 uur in het Dorpshuis Ugchelens Belang, Bogaardslaan 81, 7339 AN Ugchelen (Apeldoorn).** Aanmelding niet nodig.

**16 april 2011.**

**Excursie in het Kroondomein**

We bezoeken de Zuidelijke wildbaan met de Dassenberg. Gedurende de wandeltocht is er kans om het aanwezige wild te zien. Bent u in het bezit van een verrekijker, neem die dan mee. De excursie zal ongeveer 2 uur duren. **Verzamelen om 14.00 uur op de parkeerplaats tegenover het witte kerkje in Hoog Soeren.** Aanmelden bij H. Kerssen, telefoon 06 30 26 14 39

**4 juni 2011**

Jubileumexcursie naar het park en het kasteel Cannenburch in Vaassen, zie blz. 13 - 15 van dit boekje. TIJDIG aanmelden bij H. Kerssen, telefoon 06 30 26 14 39

**25 juni 2011**

**Excursie in het Willemsbos bij Apeldoorn, zie blz. 32-34 van dit boekje**

Op verzoek een herhaling van de excursie van vorig jaar maar nu 's-avonds! Een excursie door een minder bekend bosgebied met een rijke historie, het Willemsbos bij Apeldoorn. Deze excursie staat onder leiding van Dhr. Berthus Maassen, een boeiende verteller die zeer veel weet over de historie van dit gebied. We maken een ongeveer anderhalf uur durende wandeling door het Willemsbos. **Verzamelen om 19.00 uur op een kleine parkeerplaats in een bocht van de Hoog Buurlose weg, bij de antennemast ter hoogte van het benzinestation aan de A1.** Vanuit Apeldoorn richting N 304, de weg naar Hoenderloo. Neem, vóór de A1, de afslag rechts naar

Radio Kootwijk. Het kan niet missen, bestuursleden van de SBDV staan aan de weg. Aanmelden bij H. Kerssen, telefoon 06 30 26 14 39

**24 september 2011**

### **Bronstexcursie**

Ieder jaar is het weer een belevenis om de edelherten te horen burlen tijdens de bronsttijd. Een wandeling waarbij het snel donker wordt geeft het bos een totaal ander uiterlijk. Geluiden gaan mee spelen. De edelherten maar ook bosuilen en andere nachtdieren laten zich horen. **Verzamelen om 19.00 uur op de parkeerplaats vóór de ingang van het Kroondomein aan het einde van de Wieselseweg.** Vanuit Apeldoorn, Zwolseweg (bij café De Hamer) linksaf de Wieselseweg. Einde Wieselseweg links grindweg in tot parkeerplaats. Aanmelden bij H.L. Kats, telefoon 055-3558686.

**15 oktober 2011.**

### **Beamerlezing door: René de Graaff**

Titel: “Natuurbeleving rond Radio Kootwijk “ Nu eens een beamerlezing met prachtige foto's van dichtbij, niet alleen van heel dichtbij gefotografeerd maar ook in de buurt. Veel opnames zijn gemaakt rond Radio Kootwijk, “ons” nestkastengebied. De lezing begint met een kort stukje historie van Radio Kootwijk. Hierna komen de verschillende natuurgebieden in dit gebied aan de orde zoals: **Hoog Buurlo** met een stukje historie en wat er zoal aan insecten, spinnen en reptielen voorkomt.

**Gerritsfles** met vooral insecten zoals libellen en vlinders. **Kootwijkerzand** met historie, korstmossen, spinnen en vlinders. **Kootwijkerveen** met zwijnen en een aantal bijzondere insecten. **Steenberg** met herten, uilen en boommarters.

**Aanvang 14.00 uur in het Dorpshuis Ugchelens Belang, Bogaardslaan 81, 7339 AN Ugchelen (Apeldoorn).** Aanmelding niet nodig.

**10 maart 2012**

### **Dialezing door: Rien Mouw**

Titel: “Zwerven over de Veluwe”. Rien is geen onbekende voor ons. Met zijn diaklankbeeld, waarin schitterende overvloeioptnames zitten, weet hij mensen te boeien. Het diaklankbeeld is zeer afwisselend. Het begint met overvloeiende beelden van winter en voorjaar (landschap en wild). Daarna komt er een uniek gedeelte; een bezoek aan een aantal, nog op een bijzondere manier levende, oude veluwenaren. Hij komt veel bij hen over de vloer en heeft grote bewondering voor hun levenswijze. Maar hij maakt er ook weleens heel bijzondere dingen mee. Het tweede gedeelte begint met een indrukwekkend verhaal over de waterkringloop. Het begint aan het Veluwemeer, daarna gaat u naar Zwitserland (gletsjers) en dan, via rivieren, weer terug naar het Veluwemeer. Rien vertelt hoe de zandverstuiving is ontstaan, het gaat er flink stormen (donkere luchten, gehuil van de wind en onweer) en als, tegen de avond, de storm geluwd is kunt u genieten van een prachtige zonsondergang. **Aanvang 14.00 uur in het Dorpshuis Ugchelens Belang, Bogaardslaan 81, 7339 AN Ugchelen (Apeldoorn).** Aanmelding niet nodig.

## Restauratie gevel vleeerbietenhut

René Wervers en Joop Rolfes

In de zestiger jaren besloot de gemeente Apeldoorn tot in het inrichten van een bosgedeelte in de Boswachterij Berg een Bos voor het houden van edelherten en wilde zwijnen. Dit om de bezoekers van park Berg en Bos de mogelijkheid te bieden om dit wild in min of meer natuurlijke toestand te kunnen bekijken. Twaalf hectare bos werd hiertoe van een wildkerende afrastering voorzien, zes t.b.v. de edelherten en zes voor de wilde zwijnen, er werden twee wildkikkertjes aangelegd, er kwam een voerhut voor de herten en een bietenhut voor de zwijnen voor de opslag van bieten en aardappelen. Deze hut moest vorstvrij zijn, daarom werd hij ingegraven in een voormalige stuifzandrug. De onderbouw bestond uit een stenen muur van ongeveer een meter hoog, de bovenbouw werd van hout, afgedekt met plaggen. Tot begin jaren negentig heeft deze hut prima gefunctioneerd, toen werd het raster rond de wildbaantjes slecht en was aan vervanging toe.

Omdat de wildbaantjes ver achter in het park lagen, werd besloten om ze te verplaatsen naar de huidige plek dicht bij de hoofdingang. De oude wildbaantjes werden ontmanteld, wat echter bleef was de bietenhut, deze kwam in een 12 ha groot “rustgebied” te liggen. De boswachter van het gebied, Joop Schoneveld, kwam met de vraag of de Stichting er iets in zag de hut te renoveren ten bate van de vleermuizen. Dit was het begin van de vleeerbietenhut. Veel graaf- en metselwerk was het gevolg. Er was nog een groot aantal betonpalen in de boswachterij aanwezig, deze werden als dakplaten gebruikt. Hierover werd flink wat zand gegooid om de hut vorstvrij te houden. In de winter van 1995 hingen reeds de eerste vleermuizen in de half afgebouwde hut. De werkgroep was zo enthousiast geworden dat ze graag een mooie gemetselde voorgevel gerealiseerd wilde zien.



Het geld dat tijdens ons 10-jarig bestaan spontaan werd ingezameld door een aantal donateurs, werd hiervoor beschikbaar gesteld en een paar vrijwilligers hebben een prachtige voorgevel gerealiseerd. Deze is in halfsteens metselwerk uitgevoerd. In de winter van 2009 blijkt echter dat door de tand des tijds, groei van bomen op het dak en het wroeten van wilde zwijnen de voorgevel helemaal naar voren gekomen is en min of meer op instorten staat. Tijdens de inventarisatie van vleermuizen op 31 januari jl. is advies gevraagd aan vleermuisdeskundige Ruud Kaal. Hij adviseert ons om een nieuwe “steens” gevel te bouwen met twee steunberen bij de ingang. We gaan op zoek naar een kleine aannemer die dit voor een zacht prijsje voor de Stichting zou willen doen. Aannemersbedrijf Timmer uit Ugchelen is bereid om met hulp van vrijwilligers een nieuwe voorgevel te metselen.

Met twee vrijwilligers en twee stagiaires, Bas en Leander van de boswachterij, wordt de oude gevel gesloopt en de plaats waar de nieuwe gevel moet komen, bouwrijp gemaakt, zodat



de aannemer alleen de nieuwe gevel maar hoeft te metselen. Dit alles gebeurt in overleg met Joop Schoneveld in verband met wildtellingen e.d. Hij zegt ook de hulp toe van Bas en Leander om aan- en afvoer van bouwmaterialen te regelen. Op maandag 28 juni

worden de materialen gebracht en op dinsdag 29 juni wordt door Martin Hagen van de fa. Timmer met de werkzaamheden begonnen. Het blijkt al spoedig dat Martin een goede vakman is want binnen 1,5 dag staat er een prachtige nieuwe voorgevel. Wij als Stichting zijn zeer tevreden over de manier waarop bouwbedrijf Timmer in de persoon van Martin Hagen de klus heeft geklaard en ook de de hulp van Bas en Leander was fantastisch, zonder hen hadden we dit niet in zo'n kort tijdsbestek kunnen realiseren. Toen het cement goed gedroogd was, heeft een aantal mensen het puin van de oude muur over het dak verspreid en bedekt met zand. T.z.t. moeten er nog wat heideplaggen op de zijkanen, en het dak moet nog met gras ingezaaid worden. Een prima verlopen project.

## Ontmoeting

Henry Kats

Een van de deelnemers aan een excursie, die ik leidde voor Staatsbosbeheer, was een wat oudere dame. Aan het einde van de excursie bedankte zij me en liet blijken dat ze het erg naar haar zin had gehad. Zij had zelf een belevenis met een wild zwijn meegemaakt waarvan zij het jammer zou vinden dat dit in de toekomst verloren zou gaan. Daarom vroeg zij mijn adres om mij het verhaal toe te sturen. Een paar dagen later kwam ze op de parkeerplaats in het bos waar de excursies altijd starten en gaf mij de brief. Deze mevrouw woont in Hoenderloo, slechts een paar kilometer van de parkeerplaats. Uiteraard heb ik, na het lezen van haar brief, haar opgebeld en gevraagd of ik haar brief mocht publiceren.

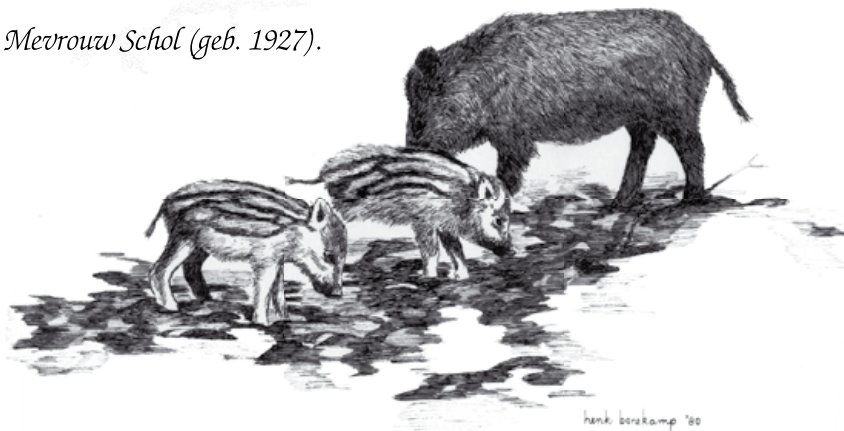


Hieronder volgt de brief zoals ik die van haar mocht ontvangen.

*"Jopie Slim"*

Een groot Everzwijn liep geregeld door de bossen van LSK van Harskamp, over de Otterloseweg naar het raster van het Park De Hoge Veluwe. In het raster had hij een gat gemaakt maar in het bos van het schietkamp was zijn "leger" (nest). Destijds waren er vele gegadigden die wel een zwijnenboutje lustten. Het was nl het laatste jaar van de Tweede Wereldoorlog. Er was bijna geen eten meer voor vriend of vijand. Zo ging ook ons gezin op strooptocht! Wij hadden "Jopie's leger" ontdekt en maakten een valkuil. Jopie liep er om heen, ook de strikken die door anderen waren gezet, wist hij te ontwijken. De strik die wij in het gat van het raster gezet hadden, had hij stukgetrokken, nadien maakte hij een ander gat, 100 meter verder! Ook de jachtopziener van de Hoge Veluwe kon hem niet vangen. Zijn vel was zo dik dat de kogels erin bleven. Hij viel de jachtopziener W. Nap aan zodat die de boom in vluchte. Na de oorlog is "Jopie Slim" toch door bosarbeiders gevonden. Zo ontdekten wij dat het beest wel vaak verwond geweest was. De kogels werden door zijn dikke vel zo vertraagd dat ze hem niet konden doden. Dus wij hadden hem vanwege zijn slimheid "Jopie Slim" genoemd omdat we niet mochten verraden dat we toen op jacht gingen!

Mevrouw Schol (geb. 1927).



# Nestkastenproject Radio Kootwijk

Joop Rolfes

Traditiegetrouw ook dit keer een overzicht van de inventarisaties van ons nestkastenproject. Wat het afgelopen seizoen (2010) opviel, was dat er heel veel legsels waren, en dat bij de koolmezen veel tweede legsels voorkwamen. Dit komt m.i. door de grote aantallen rupsen in de bossen van het afgelopen voorjaar, een uitstekend voedselaanbod. In een van onze gebieden hadden een koolmees en een bonte vliegenvanger ieder 4 eitjes gelegd in dezelfde kast, alle acht jongen zijn uitgevlogen. Wat verder opviel was dat in de meeste gebieden veel predatie is geweest van waarschijnlijk boommarters. Voor het seizoen 2011 gaan diverse vrijwilligers die een gebied inventariseren, maatregelen nemen om dit tegen te gaan. We hebben de volgende resultaten behaald.

## 2010

|                      | 1e legsel                       | 2e legsel              |
|----------------------|---------------------------------|------------------------|
| Koolmees:            | 104 paar met 438 jongen         | 35 paar met 109 jongen |
| Pimpelmees:          | 23 paar met 132 jongen          | 2 paar met 13 jongen   |
| Bonte vliegenvanger: | 36 paar met 179 jongen          | 1 paar met 6 jongen    |
| Boomklever:          | 12 paar met 54 jongen           | geen                   |
| Matkop:              | 1 paar met 9 eitjes geen jongen | geen                   |
| Bosuil:              | 1 paar met 2 jongen             | geen                   |

## 2009

69 paar koolmezen met 414 jongen  
12 paar pimpelmezen met 91 jongen  
53 paar bonte vliegenvangers met 229 jongen  
13 paar boomklevers met 81 jongen  
3 paar zwarte mezen met 12 jongen  
3 paar gekraagde roodstaarten met 19 jongen



Door de boomarter  
uitgetrokken  
nestmateriaal.

Zoals U kunt zien is het aantal broedparen van de koolmees behoorlijk toegenomen en van de bonte vliegenvanger afgenomen. De zwarte mees en de gekraagde roodstaart hebben dit jaar verstek laten gaan maar daarvoor in de plaats kwam de matkop en voor het eerst broedresultaat van de bosuil.

Het grote aantal broedparen van de koolmees met relatief maar weinig uitgevlogen jongen komt door de predatie van waarschijnlijk de boommarter. Verder zijn tijdens de diverse inventarisatieronden zeugen met biggen, reeën, een adder en zandhagedissen gezien. In mijn gebied lagen heel veel uitwerpselen van roodwild, maar zelf heb ik geen edelherten waargenomen.



*Foto: Olga de Lange - Provincie Gelderland.*

## Nieuwe ecoducten

Henry Kats

Naast de bestaande ecoducten over de A50 bij Woeste Hoeve, Terlet en over de A1 bij Kootwijk worden er in de komende jaren negen ecoducten bijgebouwd. Zes komen er op de Veluwe, twee op de Utrechtse Heuvelrug en één op de Sallandse Heuvelrug. Inmiddels worden de ecoducten bij Hattem en bij Radio Kootwijk/Assel aangelegd, een megaproject om de ecologische hoofdstructuur (EHS) in ons land te realiseren. Hiermee wordt de versnippering van veel natuurgebieden opgeheven. Dieren kunnen profiteren van de ecoducten en de ecologische verbindingszones waardoor ze van het ene gebied naar het andere natuurgebied kunnen migreren. Dieren die daar gebruik van zullen maken, afhankelijk of ze in de buurt bij een bepaalde verbindingszone of ecoduct voorkomen zijn: reeën, edelherten, wilde zwijnen, damherten, vossen, dassen, eekhoorns, steen- en boommarters en overige marterachtigen, kleine zoogdieren, amfibieën, reptielen, kevers, vlinders, overige insecten, spinnen, vleermuizen en diverse vogels.

## **Samen werken aan de realisatie**

Het ecoductenbeleid van de provincie Gelderland is ingebed in het Meerjaren-programma Ontsnippering (MJPO). Het MJPO is een landelijk programma waarin Rijkswaterstaat, ProRail, provincies en de Dienst Landelijk Gebied, in overleg met natuurbeschermingsorganisaties en lokale overheden, samenwerken om de verbindingen tussen natuurgebieden te herstellen. Dat doen zij met maatregelen als ecoducten, faunatunnels en ecoduikers.

Realisatie van ecoducten op de Veluwe heeft hoge prioriteit gekregen. Dit betekent dat het Rijk en de Provincie veel geld beschikbaar stellen. Inzet is de nieuwe ecoducten op de Veluwe te realiseren vóór 2013. De locaties voor de nieuwe ecoducten zijn:

### **Ecoduct Het Tolhuis (voorheen Petrea, Hattermer Poort)**

In het noordelijk deel van de Veluwe ligt een uitgestrekt bos- en heidelandschap met de Oldebroekse Heide en de Wezepse Heide aan de westkant van de rijksweg A50 en landgoed Petrea en het Zwolse Bos aan de oostzijde. De A50 is een ecologische barrière tussen deze twee natuurcomplexen en maakt uitwisseling van diersoorten vrijwel onmogelijk. Ter hoogte van km. 231,6 ligt de A50 enigszins ingesneden in het landschap en grenst aan eigendommen van Gelders Landschap en Staatsbosbeheer, een goede locatie voor een ecoduct. Een ecoduct is een onmisbare schakel in de robuuste verbindingzone tussen de Veluwe en de IJssel-uitwaarden en verderop met het Vechtdal en de Sallandse Heuvelrug in Overijssel.

### **Ecoduct Hoog Buurlo**

Het bijna 100.000 ha groot natuurgebied de Veluwe wordt doorsneden door de rijksweg A1 voorzien van wildkerende rasters, een onneembare barrière die uitwisseling van dierpopulaties onmogelijk maakt. De pijn is in 1999 verzacht door de aanleg van het ecoduct „Harm van de Veen” ter hoogte van Kootwijk. Ter hoogte van Hoog Buurlo (km. 75.2) is de A1 diep ingesneden. Het is een goede locatie voor een ecoduct. In de omgeving van deze locatie liggen droge en vochtige heidevelden, stuifzanden, oude boskernen, gemengde bossen en naaldbossen. Aan de noordkant van het ecoduct ligt Kroondomein Het Loo en aan de zuidkant terreinen van Staatsbosbeheer.

### **Ecoduct Hulshorst (Hierdense Poort)**

De Hierdense beek stroomt van het noordwestelijk deel van de Veluwe via vochtige graslanden naar het Veluwemeer. De ecologische en landschappelijk belangrijke gradiënt wordt doorsneden door de rijksweg A28 en de spoorlijn Amersfoort-Zwolle. De Hierdense beek is de ruggesgraat van de Hierdense Poort. Ter hoogte van km. 58.1 (ca. 700 m ten noorden van de beek) wordt over de A28 een ecoduct aangelegd en tevens doorgetrokken over de spoorlijn Amersfoort – Zwolle. Aan de noordzijde van het spoor ligt landgoed Hulshorst, ten zuiden van de rijksweg liggen de grote natuurcomplexen Hulshorsterzand en Leuvenumse bos, eigendom van Natuurmonumenten.

### **Ecopassage Middachten (Havikerpoort)**

Aan de zuidoost kant van de Veluwe grenzen twee waardevolle en sterk verschillende landschappen, de stuwwal van de Veluwe en het rivierenlandschap van de IJssel, aan elkaar. Op deze overgang zijn eeuwen geleden de landgoederen Middachten en Hof te Dieren gesticht. Uiteindelijk is er een volwaardig landschapsecologische gradiënt ontstaan met een grote variatie aan ecosystemen. Helaas is die structuur verbroken door o.a. de provinciale autosnelweg A348. De infrastructuur is een vrijwel onneembare barrière. Er zal een ruime onderdoorgang onder de A348 ter hoogte van het kasteel Middachten (km. 8.1) worden aangelegd. De hoogte van de ecopassage is 4 meter en de breedte 30 meter.

### **Ecoduct Jac. P. Thijsse (Renkumse Poort)**

De Zuid-West-Veluwezoom is een zeer afwisselend natuurlandschap met uitgestrekte heidevelden, waardevolle bossen en stuifzanden en een gradiëntlandschap met beken naar de uiterwaarden van de Neder-Rijn. Het gebied, bebouwd met dorpen en veel verspreide bebouwing, wordt doorsneden door onder andere de rijksweg A12. De uitvoering van de Renkumse Poort is in volle gang. Als er een ecoduct over de A12 ligt (ter hoogte van km. 118.3) worden genoemde natuurtypen beter met elkaar verbonden en wordt het leefgebied voor edelherten fors uitgebreid. Door de aanleg van het ecoduct wordt het natuurgebied Het Planken Wambuis aan de noordzijde verbonden met het natuurontwikkelingsgebied (voormalig landbouwenclave) de Reijerscamp, aan de zuidzijde van de A12, beide eigendom van Natuurmonumenten.

### **Ecoduct Oud Reemst**

Het ecoduct Oud Reemst komt te liggen in het hart van de Zuid-Veluwe, iets ten noorden van de landbouwenclave (km 55.6), als een verbinding tussen Nationaal Park De Hoge Veluwe en Planken Wambuis, nu gescheiden door de N310 en hoge rasters. Het ecoduct zal de diverse heidecomplexen en stuifzanden met elkaar verbinden, belangrijk voor de instandhouding en uitbreiding van de aanwezige populaties. Door het totale stelsel van ecoducten over de A1, A12, A50 en N310 wordt de Veluwe (weer) een uitgestrekt groot leefgebied voor het grote wild met een veel betere uitwisseling tussen de deelpopulaties. De inrichting van het ecoduct is vooral van belang voor de heidesoorten. Uit visueel-esthetisch oogpunt zal de provinciale weg N310 verdiept aangelegd worden en komt het ecoduct zo veel mogelijk op maaiveldniveau te liggen. De gronden aan de westzijde van het ecoduct zijn van Natuurmonumenten en die aan de oostzijde zijn eigendom van het Nationaal Park De Hoge Veluwe. De breedte van het ecoduct wordt 30 meter.

### **Ecoduct en ecopassage Nijverdal**

De Sallandse Heuvelrug is een belangrijke schakel in de EHS van Overijssel en maakt onderdeel uit van de Robuuste Verbinding Vechtdal/Drenthe – Haaksbergen. Kenmerken zijn vooral de droge heide en verschillende typen bos gelegen op een stuwwal. De rijksweg N35 is de grootste barrière in het gebied, terwijl de op korte

afstand gelegen spoorlijn voor sommige soorten een lastig te nemen hindernis is, met name voor reptielen. Aan de noordzijde van de rijksweg en spoorlijn bevinden zich de Lemelerberg, Eelerberg en de Hellendoornseberg en aan de zuidzijde de Noetselerberg, Haarlerberg, Sprengenberg en Holterberg. Ter hoogte van km 31 zal een ecoduct over de rijksweg worden aangelegd en iets westelijker een tunnel met een breedte van 12 meter onder de spoorlijn. Vanwege de hoge ligging van de spoorlijn zou een ecoduct erg hoog komen te liggen. Het gebied tussen de rijksweg en spoorlijn wordt zodanig ingericht dat een migratie voor alle doelsoorten mogelijk wordt gemaakt. Beide passages grenzen aan eigendommen van Staatsbosbeheer.

### **Ecoduct Huis ter Heide**

De Rijksweg A28 doorsnijdt het centrale deel van de Utrechtse Heuvelrug. Het is een belangrijk bos- en heidegebied in de provincie Utrecht. De natuur in het hart van de Utrechtse Heuvelrug is sterk versnipperd en staat onder grote druk door de behoefte aan woningbouw en kantoorlocaties. Om de leefbaarheid in dit gebied en de kwaliteit van de natuur te verbeteren is het programma Hart van de Heuvelrug in het leven geroepen. Onder leiding van de provincie Utrecht werken 17 verschillende partijen samen in dit programma. Eén van de ambities van het programma Hart van de Heuvelrug is om ecologische verbindingsszones te creëren: een oostelijke, de zogenaamde corridor Leusderheide en een westelijke corridor, de corridor Huis ter Heide. Op deze manier ontstaat weer een natuurlijke verbinding tussen het noordelijke en zuidelijke deel van de Heuvelrug. De aanleg van het ecoduct Huis ter Heide over de A28 vormt één van de projecten binnen de westelijke corridor.

### **Ecoduct Zwaluwenberg**

De Utrechtse Heuvelrug en het Gooi zijn ecologisch gezien één gebied, maar zijn versnipperd door rijksweg A27 en spoorlijn Utrecht-Hilversum. Deze infrastructuur verstoort ook de droog/natgradiënt van de Utrechtse Heuvelrug naar het aan het Gooi grenzende Vechtplassengebied. Uit onderzoek blijkt dat ten zuiden van Hilversum ontsnippering van de Utrechtse Heuvelrug en het Gooi nodig is door middel van de aanleg van ecoducten over A27 en spoorlijn. In nationale, regionale en lokale beleidsplannen is reeds voorzien in de realisatie van een ecocorridor ten zuiden van Hilversum. In het Meerjarenprogramma Ontsnippering is deze locatie aangegeven als prioritair knelpunt. Het beheer van de omliggende terreinen is gericht op instandhouding en ontwikkeling van heide en bos. Door onder andere het inzetten van grote grazers worden diverse gebieden onderhouden. Veel soorten die bijvoorbeeld op de Veluwe levensvatbare populaties kennen, komen ook op de Utrechtse Heuvelrug voor, maar in kleine, geïsoleerde populaties. Herstel in de verbinding tussen het Gooi, de Heuvelrug en de Vechtstreek is dus noodzakelijk. Dit kan worden bereikt door een grote verbindingsszone voor heide- en bossystemen te realiseren. Met een structuur van ecoducten kan op de Heuvelrug weer één systeem worden gerealiseerd met levensvatbare populaties.

*Bronnen: Rijkswaterstaat, Ministerie van Verkeer en Waterstaat. Provincie Gelderland.*

## Het Willemsbos

Berthus Maassen

Velen verkeren in de veronderstelling, dat de Veluwe altijd bos is geweest. Een globale blik over de stafkaarten uit het begin van de vorige eeuw leert, dat de kleur van de kaart overwegend paars, de kleur van de heide, is. Vrij snel wordt paars verdrongen door groen, de kleur van het bos. Die kleurverandering versnelt na het aannemen van de laatste markewet van 1886 in een verbazend hoog tempo. De wet maakt het mogelijk dat een marke, tot dan een bijna onverdeelbaar gemeenschap-pelijk bezit, gemakkelijk onder de deelgerechtigden (inwoners van gemeenschap-pen als Orden, Hoog Soeren, Beekbergen, Ugchelen, enz.) kan worden verdeeld.



Hoog Buurloseweg 1934



Hoog Buurloseweg 2000

De verdeling van de heidegrond wordt vergemakkelijkt door het verlies van de agrarische functie, het produceren van mest in de potstal. De opkomst van de kunstmest speelt hierbij een voorname rol. Aan de verdeling ontsnapt ook de Ugchelse marke niet. De nieuwe eigenaren, die meestal weinig wisten aan te vangen met hun nieuwe bezit, verkopen de grond door. In 1893 wordt de Oranjebond van Orde opgericht. Deze charitatieve instelling heeft aan het eind van de 19de en het begin van de 20ste eeuw veel voor de sociaal zwakkeren in Apeldoorn betekend, vooral bij de agrarische ontwikkeling van de Maten. In de bond speelt de Apeldoornse P. Bruijn van Rozenburg, een gepensioneerde officier van het Indische leger, een belangrijke rol. Hij is het die de vermogende Amsterdammer A.W. Beckeringh interesseert in de aankoop van vrijgekomen markegrond. Beckeringh koopt in eerste instantie 18 ha heide, de basis van wat later het Willemsbos zal worden. Een uit veldkeien opgemetselde zuil herinnert nog altijd aan Bruijn van Rozenburg. Beckeringh pakt de ontginning voortvarend aan. De heide wordt handmatig omgespit door arbeiders uit Ugchelen, Uddel en Elspeet. Het zijn vaak vrouwen en kinderen die de tweejarige dennetjes (scheerkwasten) aan de grond toevertrouwen en dat tegen een karige beloning. In een later stadium wordt de spittende arbeider vervangen door ossen en nog later door de stoomploeg. Jan Willem Witteveen wordt belast met het toezicht op de werkzaamheden. Deze doortastende pionier, die geen ervaring als bosbouwer meebrengt, leert het vak met vallen en opstaan. Hij doet een beroep op z'n collega's uit het aangrenzende Kroondomein en op boswachter Gorsseling van

het toen nog particuliere landgoed Hoog Buurloo, een bezitting van de familie Van Verschuer. Boswachter Witteveen betitelt zich zelf aanvankelijk als heidewachter. Hij is dan een boswachter zonder bos, die uitkijkt over een weidse heidevlakte met af en toe stuivend zand. Midden op die vlakte wordt een eenvoudige dienstwoning gebouwd. Een kwekerij wordt aangelegd. Van daaruit wordt het zelf gekweekte pootgoed op de nieuwe bezitting uitgeplant.



Die simpele boswachterswoning ontwikkelt zich onder de bezielende leiding van Witteveen tot een romantische enclave met stallen voor koe en paard, een moestuin, een boomgaard en een kwekerij. Het Willemsbos, genoemd naar de zoon van eigenaar Beckering, groeit door verdere aankopen uit tot een 180 ha groot landgoed. Inmiddels is de omvang van het landgoed, o.a. door aanleg van de A 1, geslonken tot een kleine 150 ha. De bebossing bestaat vooral uit Grove den, een pioniersoort die het op de schrale Veluwe bodem goed doet.

Ook is er geëxperimenteerd met o.a. Weymouth, Fijnspar, Douglas, Abies Grandis, Amerikaanse Eik en Lariks. Deze soorten bepalen nog steeds in belangrijke mate het afwisselende karakter van het Willemsbos. Het bos wordt bewoond door een flink aantal varkens, enkele reeën en sinds kort ook door edelherten.

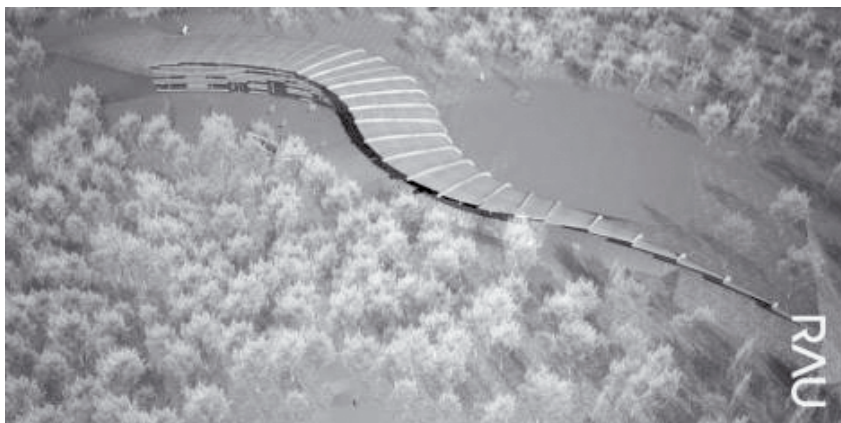
Houtroof belaagt aan het einde van W.O.II het bos. Witteveen verkoopt kleine porties hout (0,5 m<sup>3</sup>) aan de plaatselijke bevolking. Ook knijpt hij een oogje toe, zoals die keer dat hij bij mijn vader in het schuurtje staat en klaagt over de houtroof, maar met een vette knipoog zegt: “Ik zal vanavond in de buurt van Hoog Buurlo eens poolshoogte nemen”. In het meest oostelijke deel kan veilig “geogst” worden. Naast de zorg voor “zijn” bos beweegt Witteveen zich op het sociale vlak. Hij is jarenlang lid van de Apeldoornse gemeenteraad en mede-oprichter van de buurtvereniging Ugchelens Belang. Mei 1940 wordt Jan Willem Witteveen – in de volksmond: “de oude Witteveen” – opgevolgd door zoon Anton. In 1951 verkoopt Beckeringh het Willemsbos aan houthandelaar J. van de Krol. Het hierop volgende meer commerciële beheer van het landgoed geeft Anton het gevoel zijn taak als bosbeheerder niet naar zijn, door Beckeringh gestimuleerde en gewaardeerde, inzichten te kunnen uitvoeren. De arbeidsvreugde taant. De idyllische dienstwoning, eens het hart van het landgoed, kwijnt weg. Begin 1978 gaat de laatste boswachter van het Willemsbos, gedesillusioneerd met pensioen.



Een uit veldkeien opgemetselde zuil herinnert nog altijd aan Bruijn van Rozenburg.

## Project vleermuiszomerverblijfkasten

In Berg en Bos, Gemeente Apeldoorn is een nieuw Natuurhuis gebouwd. Het gebouw is vanwege zijn bijzondere vorm gedoopt tot De St@art. Op de grens van dierenpark Apenheul en park Berg en Bos krult het nieuwe gebouw als een staart door het landschap. De St@art is een initiatief van Stichting Apenheul, het Natuurhuis en de gemeente Apeldoorn. Het Natuurhuis is gerealiseerd op een strook grond tussen de vijver van Park Berg en Bos en de Apenheul en stimuleert natuurbeleving en milieubewustzijn in Apeldoorn via educatie. Met een breed assortiment aan lessen, leskisten, buitenlessen, projecten en andere producten op maat ondersteunt het Natuurhuis het basis-, voortgezet en volwassenenonderwijs. Ook organisaties die informatie willen overbrengen aan de inwoners van Apeldoorn op het gebied van natuurbeleving en milieubewustzijn kunnen terecht bij het Natuurhuis. Daarvoor onderhouden ze nauw contact met natuur- en milieuorganisaties in de regio. Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Máxima heeft op 8 juni 2010 het nieuwe kantoor en educatief centrum geopend. Voor de vleermuizen die in dat gebied hun zomerverblijfplaatsen hadden was het een minder goede tijd. Oude houten, niet meer in gebruik zijnde gebouwtjes zijn afgebroken om plaats te maken voor het nieuwe Natuurhuis. De gebouwtjes werden in de zomer wel nog door vleermuizen gebruikt. De bouw van het Natuurhuis betekende veel verstoring in het gebied. Dit bemerkte we direct door de slechte resultaten tijdens de winterinventarisatie van de vleermuizen. Om de vleermuizenstand weer te verbeteren heeft onze Stichting 10 vleermuiszomerverblijfkasten geschonken aan het Natuurhuis ter gelegenheid van de opening van het gebouw. Deze worden in de winter, als de vleermuizen in de vorstvrije winterverblijfplaatsen zitten, in de omgeving aan de bomen bevestigd.



De St@art bij de Apenheul. Illustratie: Apenheul/De Stentor.

## Paddentrek

Gert-Jan Blankena, voorjaar 2010

Het is lente! Dat hebben de kikkers en padden blijkbaar ook gedacht. Want uiteindelijk was het dan zo ver: voortplantingstijd! En dat betekent dat padden, kikkers en salamanders massaal hun winterverblijf, holletjes in bosjes en houtwallen, hebben verlaten, op zoek naar de dichtstbijzijnde sloot om daar te paren en hun eitjes (dri!) af te zetten. Dat gebeurde zó massaal en onverwachts dat op de bekende oversteekplaats op de Woudhuizermark, de sluiproute vanuit de Maten naar de Zutphensestraat (bij Apeldoorn), een probleem ontstond. Al jarenlang wordt daar 'paddengaas' geplaatst: lage gaasschermen die de amfibieën moeten tegenhouden om de weg op te gaan, waar ze een zekere dood tegemoet zouden gaan. Bij die gaasschermen is om de zoveel meter een emmer in de grond gegraven. De padden en kikkers komen op hun zoektocht naar een oversteekplaats hierin terecht. Vrijwilligers zetten de dieren dan over de weg. Maar op een avond waren de emmers boordevol; erger nog: ze liepen over! En... er waren geen vrijwilligers om de emmers aan de overkant leeg te klieperen. Blijkbaar was het losbarsten van de paddentrek niet voorzien. Of misschien regende het gewoon te hard, want het was rotweer! Op zich is het niet zo'n ramp dat de padden c.s. niet werden overgezet: het gaas houdt ze wel tegen. En... er is immers een herkansing de volgende avond! Overigens is dit het laatste jaar dat de padden moeten worden geholpen om de Woudhuizermark veilig over te komen. Die weg gaat er grotendeels uit en wordt een fietspad. En omdat de paddentrek zich uitsluitend in het donker afspeelt zijn de padden dan veilig: in het donker wordt daar amper meer gefietst. De Woudhuizermark buigt straks af naar het zuiden, de Ecofactorij in. En in de bocht worden speciale voorzieningen voor amfibieën aangelegd. Elk jaar opnieuw waren vrijwilligers tot diep in de nacht in de weer om de beestjes over te zetten. Dat hoeft volgend jaar dus niet meer. Een compliment voor de vrijwilligers van de Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe is hier wel op zijn plaats!



## Bijzondere waarnemingen 2010

18 maart

Tijdens het padden overzetten op de Woudhuizermark hebben Toos en Dick Klapwijk drie dodaars in de Wetering zien zwemmen.

27 april

In een larix in de tuin van de familie Fiets zat een eekhoornnest. Eekhoorns waren al regelmatige bezoekers in hun tuin. Wim had een afworpstang van een jong edelhert in de boom gehangen waar dagelijks aan geknaagd werd door de eekhoorns. Dit deden ze in verband met kalkbehoefte en het scherpen van hun tanden. Helaas is het moederdier ten prooi gevallen aan een boommarter die daar regelmatig wordt waargenomen.



22 juni

Al tijdens de enorme droogte zag de familie Heijboer op 22 juni bij de grote drinkbak in hun tuin een grote bonte specht baden. Dat was al een hele verrassing. Een nog grotere verrassing was op 25 juni. Wat zij toen zagen bij de waterbak was .... een jonge buizerd! Er was kennelijk zo'n watertekort, dat hij het er op waagde. Het gekste was, dat hij probeerde te doen wat hij allerlei kleinere vogels al had zien doen: hij probeerde te baden. De bewegingen klopten, maar de bak was te klein voor hem. Het is vreemd, maar het blijkt dat allerlei vogels, vooral het jongere volk, de bewegingen van het baden heel gauw overnemen. Alleen zitten ze vaak eerst een tijd 'droog' te baden, naast de bak, gaan dan in de bak zitten en moeten eerst nog kennelijk aan de natte poten wennen. Als ze daar eenmaal doorheen zijn, kunnen ze een hele tijd bezig zijn. Een bron van genoeg voor de familie Heijboer. Een paar dagen later zat er een (waarschijnlijk ook jonge) sperwer, die hetzelfde deed. De dag erop, 2 juli, zaten er twee sperwers, waarvan er maar een te water ging. Bij wijze van dank zat hij kort daarna een prooi op te peuzelen. Het effect is goed merkbaar bij de waterbak. Er is sindsdien veel minder bezoek.

# Vrijwilligerswerk in natuurgebieden 2011

Henry Kats

## **2011 is uitgeroepen tot het Europees Jaar van het vrijwilligerswerk.**

Je kunt nooit genoeg vrijwilligers hebben om al het werk in de natuur te kunnen doen dat je graag zou willen. We hebben een vaste ploeg waar altijd plaats is voor wie dan ook. Het blijft ontspannend, af en toe op een zaterdagochtend vrijwilligerswerk te doen in een prachtige omgeving. Het kost ook wel iets inspanning, maar zo af en toe spieren gebruiken die je niet iedere dag gebruikt, kan heel positief uitwerken. Tijdens dit vrijwilligerswerk ben je ook met de natuur bezig, de een ziet dit, de ander ziet dat. Altijd vinden we wel iets apart, veren van bijzondere vogels, een stuk gewei van een edelhert, botten van een moeflon, zeldzame planten en paddenstoelen. Zo is er in ieder gebied waar we werken wel iets bijzonders waar te nemen. Vrijwilligerswerk blijft nodig om juist dié werkzaamheden te verrichten die anders niet of veel minder zouden gebeuren. Natuurinstanties kunnen bijna niet meer bestaan zonder de hulp van vrijwilligers. Iedereen werkt in zijn of haar eigen tempo. Vaak is er na het werk nog even gelegenheid om een stukje door het gebied te wandelen. We werken in natuurterreinen van Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen, Staatsbosbeheer en boswachterij Berg en Bos van de Gemeente Apeldoorn. U bent van harte welkom op onderstaande data. We werken op zaterdagmorgen van 09.00 uur tot ongeveer 12.00 uur.

## **Overzicht van de diverse projecten en zaterdagen wanneer en waar er gewerkt wordt.**

**Tongerense heide** (handboek **Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen** blz. 49 t/m 52), een prachtig overgangsgebied tussen enerzijds hoger gelegen bos en soortenrijke heide met vennen en anderzijds lager gelegen heischrale graslanden met veentjes, poelen, brongebieden, kwelbeken en sloten. Om de heide in stand te houden verwijderen we daar de opslag van grove den en berk.

Data: **5 februari, 26 maart, 21 mei, 2 juli, 16 juli, 24 september, 19 november, 4 februari 2012.** Verzamelen om **08.45 uur** op de parkeerplaats van Restaurant Le Triangle aan de Elburgerweg 1 / hoek Zwolseweg in Wenum/Wiesel. Van daar gaan we met zo min mogelijk auto's naar de heide.

**Noorderheide (S.B.B.)**, in dit gebied zijn we bezig met verschillende werkzaamheden zoals poelen schonen, de heide ontdoen van opslag van grove den. Vaak zien we tijdens ons werk het aanwezige wild.

Data: **8 januari, 26 februari, 23 april, 11 juni, 27 augustus, 22 oktober, 7 januari 2012.** Verzamelplaats om **08.30 uur** op de parkeerplaats van Restaurant Le Triangle aan de Elburgerweg 1 / hoek Zwolseweg in Wenum/Wiesel of om **08.45 uur** op de parkeerplaats aan de weg Vierhouten - Emst, bij de ingang van het Vierhousterbos (dus niet de parkeerplaats bij Gortel / Tongerense heide). Van daar gaan we naar het werkgebied.

**Zandhegge** (handboek **Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen** blz. 66/67), een vliegdennebos met twee heideveldjes, door een historische zandstuifwal gescheiden van aangeplant naald- en loofbos, hakhout en cultuurgrond met lanen en singels. Het gebied is beperkt toegankelijk. De heideveldjes liggen in het niet toegankelijke terrein. Evenals op de Tongerense heide en de Noorderheide zorgen we dat opslag van deze heideveldjes wordt verwijderd. Verder onderhouden we een grafheuvel nabij de Wieselseweg.

Datum: **17 december**. Verzamelen om **09.00 uur** bij de slagboom van Geldersch Landschap (ingang Zandhegge in de bocht naast de Koninklijke Houtvesterij Het Loo), aan de Greutelse weg in Wenum/Wiesel.

**U dient zelf voor koffie e.d. te zorgen (een stoeltje of stuk plastic om op te zitten tijdens de pauze is erg prettig)!**

Wilt u één keer of meerdere keren in een natuurgebied samen met ons werken dan kunt u zich opgeven door te schrijven, te bellen of te mailen. Mocht u zich hebben opgegeven voor vrijwilligerswerk en blijkt u niet aanwezig te kunnen zijn wilt u dan zo vriendelijk zijn dit telefonisch of per e-mail te melden aan een van onze bestuursleden? We hoeven dan niet onnodig te wachten op de verzamelplaatsen. Telefoonnummers en/of e-mail-gegevens van bestuursleden staan op de achterzijde van dit boekje.

**Landelijke Natuurwerkdag 5 november**. Wilt u in een natuurgebied ergens in Nederland die dag vrijwilligerswerk doen, kijk dan voor meer informatie op **[www.natuurwerkdag.nl](http://www.natuurwerkdag.nl)**

**LET WEL!** Er komt slechts één boekje van onze stichting per jaar uit, dat heeft u nu voor u. Daar staat het vrijwilligerswerk voor het gehele jaar in vermeld. U kunt dus de data voor het hele jaar in uw agenda noteren en doorgeven aan een ander.

**Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe**  
**Postbus 103**  
**7300 AC Apeldoorn**

**H.L.Kats@inter.nl.net**  
**tel: 055-3558686 of**  
**tel: 06-53435237**

### **Giften**

Als u een gift doet, mag u die misschien aftrekken. Voor het aftrekken van gewone en periodieke giften gelden verschillende voorwaarden. Een belangrijke voorwaarde voor het aftrekken van een gewone gift is dat u deze gift moet doen aan een algemeen nut beogende instelling (ANBI). ANBI staat voor: algemeen nut beogende instelling. Een ANBI is een kerkelijke, levensbeschouwelijke, charitatieve, culturele of wetenschappelijke instelling, of een instelling die op een andere manier bijdraagt aan het algemeen nut. De Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe is door de Belastingdienst goedgekeurd als ANBI. Het ANBI nummer van de Stichting is: 8166.63.452

Enkele foto's van 25 jaar  
Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe.



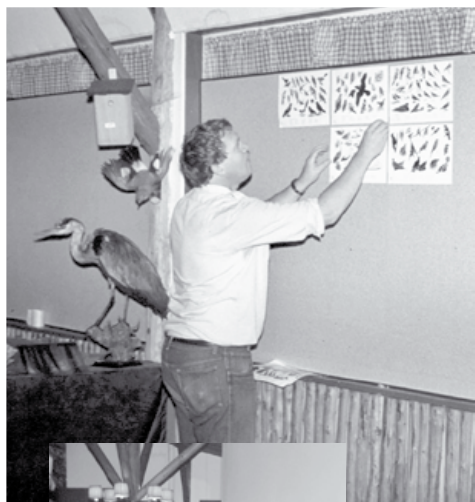












## Overzicht activiteiten in 2011 en begin 2011

### 2011

|              |                                                                                                        |
|--------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 08 januari   | vrijwilligerswerk Noorderhei.                                                                          |
| 05 februari  | vrijwilligerswerk Tongerense heide.                                                                    |
| 26 februari  | vrijwilligerswerk Noorderhei.                                                                          |
| 12 maart     | dialezing door: dhr. Berthus Maassen.                                                                  |
| 26 maart     | vrijwilligerswerk Tongerense heide.                                                                    |
| 16 april     | excursie Dassenberg Hoog Soeren.                                                                       |
| 23 april     | vrijwilligerswerk Noorderhei.                                                                          |
| 21 mei       | vrijwilligerswerk Tongerense heide.                                                                    |
| 04 juni      | Jubileumexcursie Cannenburch Vaassen.                                                                  |
| 11 juni      | vrijwilligerswerk Noorderhei.                                                                          |
| 18 juni      | * Schaapscheerdersfeest Hoog Buurlo<br>(i.v.m. Q-koorts nog niet zeker, zie publicaties in dagbladen). |
| 25 juni      | excursie Willemsbos o.l.v. dhr. Berthus Maassen.                                                       |
| 02 juli      | vrijwilligerswerk Tongerense heide.                                                                    |
| 16 juli      | vrijwilligerswerk Tongerense heide.                                                                    |
| 27 augustus  | vrijwilligerswerk Noorderhei.                                                                          |
| 17 september | * Honingmarkt in Ugchelen (zie publicaties in dagbladen).                                              |
| 24 september | vrijwilligerswerk Tongerense heide.                                                                    |
| 24 september | brontexcursie Kroondomein.                                                                             |
| 15 oktober   | dialezing door: René de Graaff.                                                                        |
| 22 oktober   | vrijwilligerswerk Noorderhei.                                                                          |
| 05 november  | Landelijke Natuurwerkdag.                                                                              |
| 19 november  | vrijwilligerswerk Tongerense heide.                                                                    |
| 17 december  | vrijwilligerswerk Zandhegge.                                                                           |

### 2012

|             |                                     |
|-------------|-------------------------------------|
| 07 januari  | vrijwilligerswerk Noorderhei.       |
| 04 februari | vrijwilligerswerk Tongerense heide. |
| 10 maart    | dialezing door: Rien Mouw.          |

\* *Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe aanwezig met voorlichtingstand.*

# Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe

opgericht 4 juni 1986  
Ingeschreven bij de Kamer van Koophandel  
onder nummer S 41040043

**Doel: Bescherming en behoud van alle op de Veluwe  
voorkomende diersoorten en hun natuurlijke omgeving.**

Bestuur:

|                |              |                  |
|----------------|--------------|------------------|
| Voorzitter     | H. Bonekamp  | tel: 055-3667617 |
| Secretaris     | H.L. Kats    | tel: 055-3558686 |
| Penningmeester | P.R. Wervers | tel: 055-5401081 |
| Lid            | W. Fiets     | tel: 055-3556836 |
| Lid            | J. Rolfes    | tel: 055-5413909 |

SBDV-internetsite: deze zal komend jaar opnieuw worden opgebouwd.

Nieuwe donateurs aanmelden bij:

Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe  
postbus 103  
7300 AC Apeldoorn  
055-3558686  
e-mail: H.L.Kats@inter.nl.net (secretariaat)

|           |                 |                  |
|-----------|-----------------|------------------|
| Donaties: | minimaal:       | € 5,- per jaar   |
|           | voor het leven: | € 125,- eenmalig |

|             |                                             |
|-------------|---------------------------------------------|
| Gironummer: | 1946458                                     |
|             | T.n.v. Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe |
|             | Apeldoorn                                   |

ANBI nummer van de Stichting is: 8166.63.452